

**TAIDE-
YLIOPISTO**

✕ SIBELIUS-AKATEMIA

**Palmgren 3:
Henrik Järvi –
Palmgren, Albéniz, Bartók**

25.4.2023 klo 19, Camerata

Tarkastelen tohtoritutkinnossani Selim Palmgrenin (1878-1951) pianosävellyksiä eri näkökulmista. Laajennan ja syvennän käsitystä Palmgrenista pianosäveltäjänä analysoimalla teosten taidollisia ja tulkinnallisia elementtejä sekä tarkastelemalla Palmgrenin säveltäjäpersoonan kehittymistä. Pysin myös ymmärtämään suomalaisen pianotradition kehittymistä ja mahdollisia sisältöjä.

Monet tämän kolmannen tohtorikonserttini sävellyksistä perustuvat kansanmusiikillisiin aineksiin. Palmgrenin sävelkieli ja pianistinen ilmaisu kehittyivät heijastellen erityisesti länsisuomalaista kansanmusiikkiperinnettä. Sävelkielen keskeinen piirre on sen improvisatorisuuden tuntu. Musiikki ikäänkuin syntyy ja elää vain esittämisen hetkellä. Tämä improvisatorisuuden tuntuma on mahdollisesti sidoksissa sävellysten kansanmusiikillisiin vaikutteisiin.

Palmgren käytti myös värisävyjä ja soinnillisia vaikutelmia tavalla, joka usein tuntuu spontaanilta ja kokeilevalta. Soinnilliset vaikutelmat ja niiden mahdollinen impressionistisuus ovat konsertin toinen elementti.

Konsertin teokset on sävelletty 1910-luvulla, Palmgrenin intensiivisen luomistyön aikana. Tätä ajanjaksoa ja sen sävellyksiä voidaan tarkastella Palmgrenin sävellystuotannon toisena kautena. Tällöin syntyivät myös ooppera Daniel Hjort sekä kansainvälistäkin suosiota saavuttaneet pianokonsertot Virta ja Metamorfooseja.

Henrik Järvi opiskeli Sibelius-Akatemiassa Liisa Pohjolan, Salzburgin Mozarteumissa Alexei Lubimovin sekä Pietarin konservatoriolla Alexander Sandlerin johdolla. Madridin kamarimusiikkiakatemiassa hän työskenteli Ralf Gothonin ja Tom Krausen ohjauksessa. Lisäksi hän on osallistunut Jorma Panulan kapellimestarikursseille.

Henrik Järvi on esiintynyt Oulun, Jyväskylän ja Turun sinfoniaorkesterien solistina sekä Turun, Kuhmon ja Naantalien musiikkijuhlilla. Hän on esiintynyt konserttikiertueilla Saksassa, Sveitsissä, Norjassa ja Ruotsissa sekä Baltian maissa.

Ohjelma

Selim Palmgren: Finska rytmer – suomalaisia rytmejä op. 31

- 1 Karjalainen tanssi
- 2 Menuetti
- 3 Huono omatunto
- 4 Menuetti-valssi
- 5 Länsisuomalainen tanssi

Selim Palmgren: Drei Klavierstücke – kolme pianokappaletta op. 32

- 1 Im Walzertakt – valssin tahdissa
- 2 Auf dem Wasser
- 3 Im Polkatakakt – polkan tahdissa

Selim Palmgren: Klavierskizzen – pianoskitsejä op. 35

- 1 Tanz-Humoreske I – suomalaiseen tyyliin
- 2 Altfinnisches Wiegenlied – vanha suomalainen kehtolaulu
- 3 Irrlicht – virvatulia
- 4 Tanz-Humoreske II – suomalaiseen tyyliin

Selim Palmgren: Tre pianostycken – kolme pianokappaletta op. 45

- 1 Preludium
- 2 Intermezzo i folkton – kansan tapaan

*** väliaika ***

Isaac Albéniz: Iberia I: Evocation (1905)

Selim Palmgren: En långtansvals och andra klaverstycken op. 49

- 1 Finsk visa – suomalainen laulu
- 2 Scherzino
- 3 Cantilena

York Bowen: Nocturne op. 78 (julkaistu 1925)

Selim Palmgren:

Regndroppar – sadepisaroita op. 54
Snöflingor – lumihutaleita op. 57

Béla Bartók: Improvisations on Hungarian Peasant Songs op. 20 (1920)

I Molto moderato
II Molto capriccioso
VI Allegro moderato, molto capriccioso
VII *à la memoire de Claude Debussy*. Sostenuto, rubato
VIII Allegro

Selim Palmgren: Suomalaisia kansanlauluja ja tansseja

1 Virran reunalla
2 Laululeikki
3 Läksin minä kesäyönä käymään
4 Polska – Metsän puita tuuli tuudittaa

Finska Rytmer op. 31

Wilhelm Hansenin 1911 julkaisema opus 31 esittelee kansantansseja pelkistetyssä muodossaan Palmgrenin herkkäpiirteisen harmonisen kudoksen saattelemana. Länsisuomalaisten melodioiden joukossa on Palmgrenille poikkeuksellisesti myös karjalainen tanssi. Kiinnostavan kontrastin kansanmelodioille tarjoaa alitajunnan maailmaan ekspressionistisin sävyin pureutuva *Huono omatunto*, jonka ostinatokuvio kolkuttaa lakkaamatta. Sivuteemassa ostinorytmi ahdistaa ja fyysisestikin estää vasemman käden melodiaa, joka etsii ulospääsyä oikean kahleista.

Palmgrenin usein suosimat *con grazia* ja *lusingevole* -merkinnät viittaavat Palmgrenin mieltyneen *Länsisuomalaisen tanssin* intiimiin ja impressionismia lähestyvään kelluvuuteen. Tunnettu pianisti Benno Moiseiwitsch on levyttänyt kyseisen tanssin.

Drei Klavierstücke op. 32

Tämä kolmiosainen teos muodostaa selkeän ja mielekkään kokonaisuuden, jossa Palmgrenin sävelkieli soi rohkeana ja omaperäisenä. *Im Walzertakt*

tuntuu heijastelevan Sibeliuksen *Valse tristeä*. Osan loppupuoli erkaantuu valssin rytmistä improvisoivaksi värikudelmaksi. *Auf dem Wasser* tuo mieleen Ravelin *Jeux d'eau*. Kelluvan impressionistisuuden välissä kuullaan kansanmelodian tasapoljentoinen *espressivo*. *Auf dem Wasser* on ainoa Palmgrenin sävellys, joka on säilynyt hänen esittämäänsä myös videotallenteena.

*Im Polkatak*t (polkan tahdissa) on palmgrenilainen fantasia aikanaan ympäri Eurooppaa suositusta tanssista. Teoksessa on humoristisia ja jopa burleskeja sävyjä, *con burla*. Sitä esittivät aikanaan mm. Kosti Vehanen ja Rolf Bergroth. Opus 32 oli wieniläisen Universal Editionin julkaisema, joten juuri polkan sisällyttäminen opukseen voi olla myös Palmgrenin tai julkaisijan esittämä kaupallinen visio. Polkan keskivaiheilla vakavan suomalainen *con fuoco* -karakteri liittyy tanssin pyörteisiin. *Im Polkatak*t on vaativa sekä pianistisesti että musiikillisesti, ja se tuntuu ennakoivan Virta-konserton op. 33 konsertoivaa pianotekstuuria.

Klavierskizzen op. 35

Palmgrenin tuotannosta löytyy monia humoriskeiksi nimettyjä teoksia. Tämä musiikissa Schumannin ensinnä käyttämä teostyyppi antaa säveltäjälle tiettyjä vapauksia ilmaisun ja muodon suhteen. Pikemmin kuin huumoriin viittaa nimike kappaleen vapaaseen muotoon, lennokkaaseen ilmaisuun ja yllätyksellisyyteen. *Tanz-Humoreske I (Im finnischen Stil)* perustuu länsisuomalaiseen sävelperintöön. Erik Tawaststjerna on moittinut Palmgrenia huonosta mausta. Ovatko mahdollisesti Palmgrenin humoristiset tai oikulliset sävellykset toimineet kimmokkeena moitteelle?

Irrlicht (virvatulia) tarjoaa Ilmari Hannikaisen mukaan todelliselle pianovirtuoosillekin riittävästi haasteita. Palmgren on kirjoittanut esitysohjeeksi ”*Dieses Stück muss durchweg wie ein schattenhaft vorbeifliegendes Traumbild gespielt werden*”. Hämyisänä ohikiitävänä unikuvana kappale istuu luontevasti Palmgrenin impressionistiseen ilmaisuun. *Tanz-Humoreske II* löytää sädehtivän tasapainon kansanmusiikillisen inspiraationsa ja Palmgrenin oman sävelkielen välillä. Länsisuomalainen polkka- tai nopea marssiteema esittäytyy osan keskivaiheilla.

Tre pianostycken op. 45

Preludium on täysivoimaisten pianististen tehojen tutkielma, jonka tekstuuri on osin orkestraalista. Teeman kvintti- ja kvarttiharmoniat tuovat hieman mieleen Skrjabinin. Sävellyksen toinen teema on parafraasi Virta-konsertosta.

Poikkeuksellisen tehokas on teoksen huippukohta, jolloin kvinttiharmonioiden tiivistymä purkautuu virtuoosiseen pianotekstuuriin.

Intermezzo kansan tapaan perustuu Karl Collanin Pohjois-Savon Kaavista tallentamaan kansanlauluun, jonka melodisen asun Palmgren on onnistunut säilyttämään lähes sellaisenaan. Palmgrenin kansanmusiikkisävellyksille onkin tyypillistä kansanmelodian alkuperäisen asun kunnioittaminen. Laulun sanat ovat: ”Illalla istuttiin istuimella, Murehest’ ei mitänä tietty, Va-ral-la-ral-la-ra Va-ral-la-ral-la-ra, Murehest’ ei mitänä tietty!” Palmgren tarjoilee melodiasta eri variaatioita, muistuttaen tässä Bartókia, joka Improvisaatioissaan op. 20 käsittelee kansanmelodioita samalla tavalla niistä variaatioita esittäen.

Albéniz: Iberia I: Evocation

Albéniz nimesi pianosarjansa *Iberia* ”impressionistiseksi”, sävelvaikutelmiksi. Kokoelman ensimmäinen osa *Evocation* on johdanto teoskokonaisuuteen, espanjalaisen musiikin maailmaan. *Iberia* tarjoilee laajasti espanjalaista kansanmusiikkiperinnettä eri puolilta Espanjaa. *Evocationin* teemojen on katsottu perustuvan ainakin *jota navarraan* ja andalusialaiseen *fandanguilloon*. Rytmikka onkin se tekijä, joka selvimmin erottaa Palmgrenia ja Albénizia; Palmgrenin rytmikka ja fraseeraus ovat suomalaisittain tasajakoisia siinä missä Albéniz kauttaaltaan monitahoisesti synkopoitua.

Albéniz’n sävelkieli on helppo tunnistaa impressionistiseksi. Harmoniat sekoittuvat toisiinsa vesivärinomaisesti, usein pedaalin avulla. Harmonia, melodia ja rytmikka menettävät itsenäistä merkitystään ja tulevat kokonaisuuden, väripilvistä rakentuvan soivan kuvan osiksi. Tätä impressionistisuutta voidaan kuunnella suhteessa Palmgrenin sävelmaalailuun.

Hinta 10 p.

43 1917—1918

Selim Palmgren

KONSERTTI

Yliopiston Juhlasalissa

Tiistaina joulukuun 11 p:nä klo 1/2 8 i. p.

Avustavat:
Prof. Robert Kajanus.
Kaupunginorkesteri.

Ohjelma:

1. Liszt: Konsertti, A-duuri, pianolle ja orkest.

Preludio.	}	Ensi kerta.
Cantilena.		
Lumihuteita.		
Länsisuomal. laissi.		
Hämärä.		

2. Palmgren: Mefistovalssi.
Iltaääniä.
Kuutamo.

VÄLIAIKA

3. Palmgren: „Metamorfooseja“ pianolle ja ork.

Konserttiliitygeli: Steinway & Sons.
A. B. R. E. Westerland O. Y.:ltä.

Konsertti-Toimisto Edvard Fazer.

Pianistisesti Palmgren ja Albéniz ponnistivat molemmat Lisztin ja Leipzigin koulun perinteistä. Albéniz kehitti tyyliään voimakkaasti impressionistiseen suuntaan Pariisissa. He molemmat loivat oman sävelkielensä yhdistyneenä kansanmusiikin aineksiin. Albéniz hyödyntää pedaalien sitomia pitkiä bassoja ja niiden päällä kelluvia harmonisia kudelmia hieman samaan tapaan kuin Palmgren *suomalaisessa laulussaan* opus 49.

Palmgren: En långtansvals och andra klaverstycken op. 49

Finsk visa (suomalainen laulu) alkaa kansanmusiikinomaisena johdantona a *piacere*. Pääteeman synkkäsävyinen es-molli *Andante* on harmoniselta kieleltään funktionaalinen ja muodostaa voimakkaan kontrastin toisen teeman, *Un poco piu animato*n kanssa, jonka valoisat kvartti- ja kvinttiharmoniat kelluvat impressionistisesti es-basson päällä. *Scherzino* on pianistinen laululeikki, jonka sivuteemassa kuullaan myös eksoottisempia sävyjä. Teoksen kolmas osa, *Cantilena*, kokeilee lauluaan rauhallisesti soljuvan sointumaton päällä.

Bowen: Nocturne op. 78

Palmgrenin aikainen on brittiläinen York Bowen (1884-1961). Bowen ja Palmgren olivat molemmat elegantteja pianisti-säveltäjiä myöhäisromanttisessa tyyliässä. Bowen kirjoitti neljä, Palmgren viisi pianokonserttoa. Heillä molemmilla on 24 preludin kokoelma pianolle. Bowenia kutsuttiin ”englantilaiseksi Rahmaninoviksi”, Palmgrenia on joskus ehdotettu suomalaiseksi sellaiseksi. Bowen piti myöhäisromanttisesta tyylistä vielä Palmgreniakin tiukemmin kiinni. Hänen *Nocturnessaan* voimme kuulla brittiläisen version sävelvaikutelmista ja kelluvista sointukudelmista. Bowenin pianistinen kirjoitustyyli sopii soittimelle ja sen ilmaisumahdollisuuksille täydellisesti.

Palmgren: Regndroppar op. 54/1 ja Snöflingor op. 57/2

Regndroppar (sadepisaroita) on omistettu tanskalaiselle pianisti-säveltäjä Louis Glassille (1864-1936), jonka Palmgren tapasi Kööpenhaminassa. Glass joutui luopumaan konsertoinnista oikean käden osittaisen halvaantumisen vuoksi. Sadepisaroissa Palmgren käyttää ensi kerran ostinato-kuviota sävellyksen keskeisenä elementtinä. Tätä musiikille minimalistisen sävytyksen antamaa keinoa hän myöhemmin hyödynsi usein sävellyksissään. On myös mahdollista, että Glassin käden osittainen halvaantuminen antoi Palmgrenille kimmokkeen sellaisen tekstuurin löytämiseksi, jonka

soittaminen olisi oikean käden osalta mahdollista vain kahta tai kolmea sormea käyttäen.

Sekä *Regndroppar* että *Snöflingor* (lumihutaleita) ovat sävelkuvia, joissa Palmgrenin improvisoivuus saavuttaa tasapainon soinnillisten vaikutelmien kanssa. Kokeilullisuus, impressionistisuus ja improvisoivuus yhdessä luovat eheän musiikillisen ilmaisuuden.

Lumihutaleissa Palmgren saavuttaa lähes zeniläisen meditatiivisen tunnelman. Teoksen välioson hiljalleen laskeutuva kromaattinen sointukudos muodostaa kauniin kontrastin ympäröivien jaksojen leijuvien harmonioiden kanssa.

Bartók: Improvisations on Hungarian Peasant Songs op. 20

Ensivaikutelmalta Bartók ja Palmgren tuntuvat olevan kaukana toisistaan. Kuitenkin kansanmusiikki oli molemmille säveltäjille tärkein inspiraation lähde. Bartókillä myös luonto oli keskeinen elementti, ja itseasiassa Bartók katsoi kansanmusiikin olevan osa luontoa tai lähimpänä sitä. Nämä kaksi asiaa myös Palmgren kuvaa muistelmissaan opus 111 tärkeimmiksi innoittajiksi: luonnon ja kansanmusiikin.

Bartók luokitteli kansanmusiikkiin pohjautuvat sävellyksensä kolmeen osaan: 1) kansanmelodia on pääosassa ja lisätty säestys toissijainen 2) kansanmelodia ja lisätyt osat ovat lähes yhtä tärkeitä sekä 3) lisätty musiikillinen aines saavuttaa alkuperäisteoksen merkityksen ja kansanmelodiaa käytetään eräänlaisena mottoina. Nämä kolme kansanmusiikkiin pohjautuvan sävellyksen tyyppiä löytyvät myös Palmgrenin tuotannosta.

Bartók katsoi *Improvisaatioiden* op. 20 olevan hyvä esimerkki kolmannen tyyppin sävellyksestä. Jokainen improvisaatio perustuu variaatioille kansanteemasta, joiden väliin Bartók sijoittaa transiiojaksia.

Palmgren: Suomalaisia kansanlauluja ja tansseja

Suomalaisia kansanlauluja ja tansseja kuuluu Palmgrenin hienoimpiin kansanlaulusovituksiin. Teokset ovat herkästi tasapainoisia ja niiden tekstuuri on mestarillista. Sävellyksessä on Palmgrenille poikkeuksellinen täydellisyyden tuntu, joka ilmenee myös esitysohjeiden tarkkuudessa ja vaikuttavuudessa. Tässä teoksessa impressionistisuus ja kansanmusiikillisuus ovat tasapainossa keskenään. Eri rekisterien väriasteikkoja ja pedaalia hyödynnetään soivien vaikutelmien luomiseksi.

Teos on valovoimainen esimerkki Palmgrenin toisen sävellyskauden tuotannosta.

Sovitukset pohjautuvat hyvin tunnettuihin lauluihin. *Virran reunalla* oli usein Selimin ja Maikin konserttiohjelmassa yksinlaulusovituksena. *Läksin minä kesäyönä käymään* on yksi tunnetuimmista suomalaisista kansanlauluista. Toisin kuin laulun sanat, Palmgrenin sovitus päättyy rannalla olevan tuskaiseen odotukseen. Polskan *Metsän puita tuuli tuudittaa* lennokas tunnelma välittyy astetta riehakkaampana Vesa-Matti Loirin versiona (1972).

kuvalähde: Heikki Poroila: *Selim Palmgrenin sävellykset*,
Suomen musiikkikirjastoyhdistys 2014